

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра Античності, Середньовіччя та історії України домодерної доби**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

**В.о. декана факультету історії та
міжнародних відносин**

/Віталій АНДРЕЙКО/

« 04 » 2022 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДАВНЬОЇ ІСТОРІЇ

Рівень вищої освіти	Другий (магістерський)
Галузь знань	03 Гуманітарні науки
Спеціальність	032 Історія та археологія
Освітня програма	Історія
Статус дисципліни	обов'язкова
Мова навчання	українська

Ужгород 2022

Робоча програма навчальної дисципліни «Актуальні проблеми давньої історії» для здобуття вищої освіти галузі знань: 03 Гуманітарні науки, спеціальності: 032 Історія та археологія, освітньої програми: Історія.

Розробник: Алешкевич Я.А. – доцент, кандидат історичних наук.

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри Античності, Середньовіччя та Історії України домодерної доби, протокол № 11 від 20 травня 2022 р.

Завідувач кафедри Ігор ЛІХТЕЙ

Схвалено науково-методичною комісією факультету історії та міжнародних відносин, протокол № 8 від 22 червня 2022 р.

Голова науково-методичної комісії Світлана МИШКО

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ:

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 3	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 90	1	1
Кількість модулів – 1	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 3	2	2
	Лекції:	
	24	8
	Практичні (семінарські):	
	12	2
Вид підсумкового контролю: іспит	Лабораторні:	
	-	-
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	54	80

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Нормативна дисципліна «Актуальні проблеми давньої історії» викладається на факультеті історії та міжнародних відносин на I курсі протягом другого семестру у відповідності до освітньої програми підготовки магістрів зі спеціальності 032 Історія та археологія.

Метою навчальної дисципліни є систематичне, комплексне та об'єктивне вивчення актуальних проблем політичного, соціально-економічного, військового, ідеологічного, екологічного та культурного-релігійного характеру, які мали місце в добу стародавнього світу. В процесі вивчення названої дисципліни студенти знайомляться з діяльністю основних світових та вітчизняних наукових шкіл, поглиблюють уявлення про специфіку цивілізацій стародавнього Сходу та античної Європи, з'ясовують особливості і закономірні риси формування специфічної моделі відносин держави і людини на ранніх етапах розвитку людства тощо.

Відповідно до освітньої програми «Історія», вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти відповідної спеціальності таких компетентностей:

- **інтегральна компетентність** - здатність розв'язувати складні задачі дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері історії та археології.
- **загальні компетентності (ЗК):**
  - здатність до абстрактного мислення, аналізу, синтезу (ЗК – 01);
  - здатність працювати автономно (ЗК – 02);
  - здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово (ЗК – 03);
  - здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності) (ЗК – 05);
  - здатність працювати у міжнародному контексті (ЗК – 06);

- здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт (ЗК – 07);
- цінування та повага різноманітності та мультикультурності (ЗК – 08);
- здатність приймати обґрунтовані рішення (ЗК – 09);
- здатність діяти соціально відповідально та з усвідомленням громадянської позиції (ЗК – 10);
- здатність до комунікації та співпраці у складі колективу (ЗК – 11);
- здатність до використання сучасних інформаційних та комунікаційних технологій (ЗК – 12).
- **фахові компетентності (ФК):**
  - здатність виявляти та досліджувати історичні й археологічні джерела різних видів, аналізувати наукові тексти, узагальнювати інформацію (ФК – 01);
  - здатність презентувати та обговорювати результати досліджень і професійної діяльності у сфері історії та археології (ФК – 02);
  - здатність виявляти специфіку в підходах до вирішення проблем в галузі історії та археології представників різних наукових напрямів та шкіл, критично осмислювати новітні досягнення історичної науки (ФК – 04);
  - здатність розробляти і реалізовувати наукові та прикладні проєкти у сфері історії, археології та/або дотичні до них міждисциплінарні проєкти (ФК – 05);
  - здатність здійснювати науково-педагогічну діяльність у закладах фахової перед вищої та вищої освіти, наукових установах (ФК – 07);
  - здатність працювати в міжнародному контексті і реалізовувати спільні проєкти у сфері історії та/або археології з європейськими та євроатлантичними інституціями (ФК – 08);
  - здатність використовувати сучасні цифрові інструменти і технології для проведення досліджень та професійної діяльності у сфері історії та археології (ФК – 09);
  - усвідомлення принципів академічної доброчесності та норм професійної етики (ФК – 10);
  - здатність розуміти глибину предметної області та компетентностей професії історика та археолога (ФК – 11);
  - здатність застосовувати принципи і методи педагогіки та психології в навчально-виховному процесі у вищих навчальних закладах та в системі післядипломної освіти (ФК – 12);
  - здатність постійно займатися професійною самоосвітою та самовихованням (ФК – 13).

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «Актуальні проблеми давньої історії» є опанування таких навчальних дисциплін (НД) освітньої програми (ОП):

Шифр НД за ОП: ОК 03. Сучасна українська історіографія.

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми, вивчення навчальної дисципліни «Актуальні проблеми давньої історії» повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів (ПР):

Програмні результати	Шифр ПР
Аналізувати теоретичні та методологічні проблеми сучасної історичної науки, критично оцінювати стан проблеми та результати останніх досліджень.	ПР – 01
Здійснювати рецензування, коментування, анотації наукових, науково-популярних, освітніх та публіцистичних текстів, які стосуються питань історії та археології.	ПР – 02
Розробляти й реалізовувати історичні та міждисциплінарні проєкти з урахуванням сучасних методологічних підходів.	ПР – 03
Застосовувати у професійній діяльності у сфері історії та археології сучасні цифрові інструменти і технології для пошуку, збереження і оброблення інформації, у тому числі для виконання наукових досліджень і реалізації освітніх та інноваційних технологій.	ПР – 04
Планувати і виконувати наукові дослідження у сфері історії та археології, висувати та перевіряти гіпотези, обирати методи дослідження, аналізувати результати, обґрунтовувати висновки.	ПР – 05

Зрозуміло і недвозначно доносити власні знання, висновки та аргументацію з питань історії та/або археології до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються.	ПР – 07
Розширювати актуалізовану джерельну базу за рахунок введення до наукового обігу архівних джерел, опрацьовувати фонди музеїв, участі у наукових й археологічних експедиціях тощо.	ПР – 08
Здійснювати викладацьку діяльність у закладах вищої освіти на основі освітніх технологій, а також принципів і практик європейських країн.	ПР – 09
Оволодіння принаймні однією іноземною мовою на рівні, достатньому для спілкування та опанування фахової літератури. Віддається перевага передовсім англійській мові, що не виключає можливості й необхідності оволодіння й іншими іноземними мовами.	ПР – 10
Вміння аналізувати, узагальнювати і розповсюджувати кращий досвід організації навчального процесу, методичної і наукової роботи.	ПР – 11
Займатися краєзнавчою роботою, вести екскурсійну, презентаційну, громадську культурницьку діяльність.	ПР – 12

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «Актуальні проблеми давньої історії»:

Очікувані результати навчання з дисципліни	Шифр ПР
Здатність до критичного та творчого мислення й професійно-ділового спілкування із застосуванням фахової термінології; здатність до міжособистісної взаємодії, здатність до толерантного ведення дискусії та аргументування власних думок з дотриманням вимог професійної етики.	ПР – 01
Володіння основами наукового дослідження (робота з бібліографією, реферування, рецензування), розглядати проблему дослідження з використанням відповідних джерел і бібліографії.	ПР – 02
Вміти користуватися інформаційними та комунікаційними технологіями, здійснювати пошук та аналіз інформації з різних джерел.	ПР – 03
Вміння орієнтуватися в сучасних програмних та апаратних засобах, використовувати знання і навички роботи з фаховим комп'ютерним забезпеченням.	ПР – 04
Викладати результати власних наукових досліджень в засобах суспільної періодики, фахових виданнях.	ПР – 05
Вміння проводити різноманітні форми позааудиторної, громадсько-презентаційної роботи з фахових предметів, визначати ступінь і глибину засвоєння учнями та студентами навчального матеріалу, використовуючи при цьому різноманітні методи і прийоми контролю знань, прищепляти особам, що навчаються навички самостійного поповнення знань.	ПР – 07
Здатність здійснювати пошук, аналіз та оброблення інформації з різних джерел, аналізуючи та надаючи критичну та розповідну форму отриманим відомостям.	ПР – 08
Обізнаність із сучасними пріоритетами дослідження і викладання історії, основна сутність яких полягає у людиноцентричності та культуроцентричності, перенесенні центру ваги на загально цивілізаційні підходи і, в кінцевому підсумку – до прагнення пов'язати соціальне і культурне в єдине ціле, що відповідає вимогам сучасної світової історіографії.	ПР – 09
Здатність спілкуватися державною та іноземною мовами, розуміти та вміти складати тексти державною та іноземною (-ними) мовами, формувати різні типи документів професійного спрямування згідно з вимогами культури усного і писемного мовлення.	ПР – 10
Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності), вивчати та використовувати історичний досвід.	ПР – 11
Досягнення оптимального рівня вербально-комунікаційної культури у виконанні	ПР – 12

професійних завдань у дослідженні, викладанні історії та популяризації історичних знань.	

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни «Актуальні проблеми давньої історії» є: практичні заняття, модульна контрольна робота, іспит.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: виступи на практичних заняттях тощо.

Контроль самостійної роботи здійснюється шляхом перевірки виконаних завдань на практичних заняттях, консультаціях.

Форма модульного контролю: письмова контрольна робота. Модульний контроль складається з поточного контролю та модульного контрольного оцінювання.

Форма підсумкового семестрового контролю: усний іспит.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (Модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота									Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	50	100
10	05	05	05	05	05	05	05	05		

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	6	30
Реферат	1	20
Модульна контрольна робота	1	50
Разом		100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Виконання модульної контрольної роботи передбачає письмові відповіді на теоретичні питання, різних рівнів складності. За кожну правильну відповідь на 3 теоретичні завдання студент може отримати від 10 до 20 балів максимум. До модульної контрольної роботи допускаються студенти, як відвідали не менше 90 % аудиторних занять (або відпрацювали пропущені заняття на консультаціях) і отримали не менше 60 % від можливої кількості балів за поточну роботу.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Оцінка за шкалою ECTS	Кількість балів	Оцінка за національною шкалою (іспит)	Критерії знань
A	90-100	відмінно	Студент міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст навчальної дисципліни, основні положення навчальних першоджерел та рекомендованої літератури, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок
B	82-89		Студент добре засвоїв теоретичний матеріал, володіє

		добре	основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, аргументовано викладає його; має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, вільно володіє державною мовою; але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного завдання
C	74-81		
D	64-73	задовільно	Студент в основному опанував теоретичними знаннями навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають у студента невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища, пов'язувати їх із майбутньою діяльністю
E	60-63		
FX	35-59	незадовільно	Студент не опанував навчальний матеріал дисципліни, не знає наукових фактів, визначень, майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані
F	0-34		

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

Модуль 1.

Тема 1. Давня історія в контексті провідних методів розуміння історичного розвитку людства.

Формаційний метод. Старозавітні (Біблійні) традиції лінійного сприйняття часу, лінійної еволюції як фундамент для формаційної (стадіальної) оцінки історичного процесу. Песимістична модель розвитку людства у творчості та поглядах поета Гесіода. Оптимістична модель розвитку людства у творчості та поглядах давньоримського поета Лукреція Кара. Прагнення розподілити історичний процес на певну кількість етапів (формацій, стадій), кожний з яких має свій умовний початок та умовний кінець. Марксистська, радянською і пострадянська традиція застосування формаційного методу. Формаційний метод у північноамериканській (неоеволюціоністській) традиції. Зміст поняття «соціально-економічна формація» та її критерії (соціально-класовий устрій суспільства, ідеологія, інститут держави). Класична послідовність соціально-економічних формацій (формаційний коридор). Недоліки формаційного методу. Дискусії з приводу умовного «початку» та умовного «кінця» формації.

Цивілізаційний метод. Запровадження у науковий обіг терміну «цивілізація». Виникнення науки – цивіліології (цивіліографії). Розмаїття визначення змісту термінів. Переваги цивілізаційного методу. Уявлення про цивілізацію у давні часи. Свідомий акцент на духовній стороні буття людини, на її поведінку, мотивацію діяльності, на недоцільність (некоректність) використання порівняльних моментів в оцінці здобутків та розвитку різних народів. Класифікація давніх цивілізацій (первинні, монолітні, синтетичні, аграрні, континентальні, морські).

Тема 2. Проблема типології давніх цивілізацій.

I-й історичний суперцикл цивілізацій. Процес формування перших цивілізацій (інтеграція племен, етносів та держав у більш стійкі соціокультурні, господарські та військово-політичні об'єднання; формування розмаїття культур, релігій, господарських, соціальних та політичних процесів як джерела життєспроможності та розвитку людства).

1-ше покоління локальних цивілізацій I-го історичного суперциклу. Фактори його формування (демографічний, природно-кліматичний, технологічний, соціокультурний, політичний). Класифікація 1-го покоління локальних цивілізацій за А.Тойнбі.

2-ге покоління локальних цивілізацій I-го суперциклу. Концепція К.Ясперса. Східні суперцивілізації. Антична (греко-римська) суперцивілізація. Порівняльна характеристика цивілізацій Сходу та Заходу (господарський розвиток, соціальна структура суспільства, політична

система, культурна сфера).

Проблема занепаду та краху цивілізацій. Причини краху за визначенням історичних шкіл та напрямків. Проблема формування східного та західного типу ментальностей.

Тема 3. Проблеми екології у давні часи.

Етимологія ключових понять: екологія, кліматологія, палеокліматологія, гідро екологія, палеоботаніка, палеозоологія, культурний ландшафт, агросфера, техносфера. Наслідки впливу давніх цивілізацій на екосистему в окремих регіонах Землі.

Екологічні уявлення у доісторичні часи. Використання вогню. Залежність первісної людини від кліматичних змін.

Розвиток екологічних уявлень в добу давніх цивілізацій. «Природоохоронні закони» та заходи в Месопотамії, стародавньому Китаї та Індії. Природознавчі знання доби Античності: погляди Анаксагора, Емпедокла, Гіппократа, Платона, Аристотеля, Феофраста, Страбона, Плінія Старшого та Варрона.

Екологічні проблеми давніх часів: знищення лісів, знищення окремих видів тварин, забруднення геосфери та гідросфери. Екологічні проблеми, викликані антропогенним чинником.

Тема 4. Проблема еволюції родового ладу та генези общинних структур.

Родова община: структура та чисельність, характер власності та принцип її розподілення, принцип управління, види нерівності. Процес розкладу родового ладу.

Нові підходи в оцінці неолітичної революції. Фактори виникнення і процес формування первісних надобщинних структур.

Тема 5. Проблеми мілітаризму в умовах давніх цивілізацій.

Етимологія ключових понять: мілітаризм, пацифізм, війна (класифікація війн в залежності від масштабів: світова війна, локальна війна, громадянська війна, «справедлива війна», тотальна війна, релігійна війна. Крилаті висловлювання про війну.

Природа війн (поведінкові теорії, еволюційна психологія, соціологічні теорії, демографічні теорії, економічні теорії). Класифікація війн, в назвах яких можна побачити відголосок стародавніх часів: «Війна Ареса», «Війна Афіни» та «Війна Христа» (саме в такій послідовності, враховуючи цілі, масштаби, перебіг та наслідки протистояння).

Мілітаризований тип давнього суспільства. Мілітаризація та демократія (на прикладі античних суспільств).

Тема 6. Проблеми імперіалізму в умовах давніх цивілізацій.

Імперіалізм давньосхідних суспільств. Перші «світові імперії» (Урарту, Елам, Ассирія). Імперіалізм Саргона Аккадського. Імперіалізм Вавилону часів царя Хаммурапі. Хетська імперія. Специфіка єгипетського імперіалізму. Зв'язок імперіалізму із східною деспотією.

Перська імперія – взірць давньосхідного імперіалізму. Поява терміну «паназійська імперія». Розквіт імперії за часи Дарія I. Основи перського імперіалізму: економіко-географічний принцип, етнічний принцип, адміністративний принцип, соціально-класовий принцип, принцип імперського масштабу, принцип соціалізації та принцип ідеократії).

Імперіалізм стародавніх греків: таласократія критських правителів, Троянська війна, доба великої колонізації, епоха союзів. Імперіалістична політика Філіпа II та Олександра Македонського. Утворення «світової імперії» та її розпад. Утворення системи елліністичних держав та боротьба за лідерство.

Імперіалізм стародавніх римлян. Завоювання Італії (нові оцінки), боротьба за Середземномор'я, експансія у Західну та Центральну Європу, на Близький Схід. Формування ідеології PAX ROMANA. Протистояння з варварами. Традиції давньоримського імперіалізму та глобалізму.

Тема 7. Основні проблеми дослідження історії цивілізацій стародавнього Сходу.

Сучасні методи дослідження історії стародавнього Сходу. Проблеми періодизації та хронології давньосхідної історії. Методи встановлення абсолютної хронології.

Провідні концепції давньосхідної історії: географічний детермінізм, теорія «вічного феодалізму», панавілонізм, дискусія про азійський спосіб виробництва, формаційний та цивілізаційний підходи вивчення давньосхідної історії.

Проблема східного деспотизму. Основні етапи розвитку державності на стародавньому Сході. Функції східної держави. Специфіка східного рабства та рабовласництва. Особливості давньосхідного права. Людина і влада на Сході.

Тема 8. Проблеми виникнення, розвитку та кризи античного полісу.

Грецький поліс архаїчної епохи: проблема становлення. Грецький поліс класичної епохи. Розквіт та поява кризових явищ. Специфіка розвитку елліністичної полісної системи.

Особливості римської громадянської общини царського періоду. Римська *civitas* республіканської епохи. Полісно-республіканські структури і традиції в епоху принципату.

Тема 9. Проблеми переходу від Античності до Середньовіччя.

Криза імператорського режиму та системи античних цінностей. Поширення християнського світосприйняття та християнської системи цінностей.

Поняття «варварство» в контексті цивілізаційного підходу. Романізація варварів та варваризація Риму. Велике переселення народів та його роль в падінні античної цивілізації. Взаємозв'язок та взаємознищення варварського світу та античної цивілізації.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: денна					
	у тому числі					
	Усього	лекції	практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота
Модуль 1						
Тема 1. Давня історія в контексті провідних методів розуміння історичного розвитку людства.	12	4	-			8
Тема 2. Проблема типології давніх цивілізацій.	10	4	-			6
Тема 3. Проблеми екології у давні часи.	8	4	-			4
Тема 4. Проблема еволюції родового ладу та генези общинних структур.	6	2	-			4
Тема 5. Проблеми мілітаризму в умовах давніх цивілізацій.	8	4	-			4
Тема 6. Проблеми імперіалізму в умовах давніх цивілізацій.	8	4	-			4
Тема 7. Основні проблеми дослідження історії цивілізацій стародавнього Сходу.	12	-	4			8
Тема 8. Проблеми виникнення, розвитку та кризи античного полісу.	12	-	4			8
Тема 9. Проблеми переходу від Античності до Середньовіччя.	12	-	4			8
Модульний контрольний зріз	2	2	-			-
Разом за модуль	90	24	12			54
Разом за семестр	90	24	12			54

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: заочна					
	Усього	у тому числі				
		лекції	практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота
Модуль 1						
Тема 1. Давня історія в контексті провідних методів розуміння історичного розвитку людства.	20	4	-			16
Тема 2. Проблеми екології у давні часи.	22	2	-			20
Тема 3. Проблеми мілітаризму та імперіалізму в умовах давніх цивілізацій.	22	2	-			20
Тема 4. Проблеми переходу від Античності до Середньовіччя.	26	-	2			24
Разом за модуль	90	8	2			80
Разом за семестр	90	8	2			80

6.3. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
Модуль 1			
1	Основні проблеми дослідження історії цивілізацій стародавнього Сходу.	4	-
2	Проблеми виникнення, розвитку та кризи античного полісу.	4	-
3	Проблеми переходу від Античності до Середньовіччя.	4	2
Разом		12	2

6.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Проблемні питання давньої історії	20	40
Разом		20	40

Самостійна робота студента під час вивчення курсу «Актуальні проблеми давньої історії» здійснюється за напрямками:

- організаційно-методична робота в бібліотеці;
- опрацювання джерел, підручників і навчальних посібників, монографій, енциклопедій та словників;
- конспектування літератури згідно з тематичним планом лекцій;
- опрацювання лекційного матеріалу;
- реферування наукових статей та інших друкованих джерел;
- написання рефератів, творчих і дослідницьких робіт;
- перегляд і рецензування художніх і документальних фільмів;
- підготовка виступів на семінарах, конференціях, участь в ділових іграх тощо;
- підготовка до іспиту з навчального курсу.

Частина самостійної роботи студентів з курсу здійснюється у вигляді опрацювання матеріалу з метою написання реферату (есе) на запропоновану проблематику.

Форма контролю: прилюдний захист реферату.

Орієнтовний перелік тем:

№ з/п	Назва теми	Форма опитування
1	Походження людини та її прабатьківщини	Реферат
2	Людина і природа в первісному суспільстві	
3	Рабство в житті давньосхідних суспільств	
4	Варварство і цивілізація в уявленнях стародавніх китайців (єгиптян, месопотамців, індійців – на вибір студента)	
5	Зародження і поширення стародавніх східних релігій: індуїзм (буддизм, конфуціанство, даосизм – на вибір студента)	
6	Місце та роль жінки в давньосхідному суспільстві	
7	Спадщина давньосхідних цивілізацій і сучасність	
8	Хронологія і проблеми датування палеоісторії	
9	Хронологія і проблеми датування подій давньосхідної історії	
10	Географія та демографія давньосхідної історії	
11	Актуальні проблеми викладання історії стародавнього Сходу у сучасній школі	
12	Держава та людина на Сході	
13	Увага! Студент може запропонувати свою власну тему, але в межах хронології стародавнього світу.	
14	Рабство в житті античних суспільств	
15	Варварство і цивілізація в уявленнях стародавніх греків та римлян	
16	Місце та роль жінки в античному суспільстві	
17	Рим і Греція: проблема культурних контактів	
18	Спадщина античної цивілізації і сучасність	
19	Культурно-історичне значення римського права	
20	Християнство та антична культурна спадщина	
21	Дискусії з проблем розвитку елліністичної цивілізації	
22	Дискусії щодо виникнення держави у Римі.	
23	Дослідження системи принципату.	
24	Дослідження системи домініату	
25	Хронологія і проблеми датування подій античної історії	
26	Географія та демографія античної історії	
27	Актуальні проблеми викладання історії Античності у сучасній школі	
***	Увага! Студент може запропонувати свою власну тему, але в межах хронології стародавнього світу	

Вимоги до написання реферату:

Підготовка реферату з одного питання програми (за вибором студента) є самостійною домашньою роботою. Критерієм оцінки реферату є такі параметри: виразно сформульована проблема; обґрунтування її актуальності; короткий огляд літературних джерел, поглядів різних (кількох) авторів на суть проблеми; логічна послідовність і аргументованість викладу змісту; наявність власної (авторської) позиції; пов'язаність змісту реферату з сучасними українськими реаліями (практичними чи теоретичними); наявність висновку й посилань на джерела. Не зараховуються ті реферати, які є плагіатом чи передруком текстів із підручників або Інтернету.

У процесі підготовки рефератів студенти отримують практичні навички самостійної роботи з літературою, архівними і музейними фондами, уміння робити висновки й узагальнення різних точок зору на події та явища, висловлювати свої погляди на існуючі проблеми. При підготовці реферату необхідно виділити декілька етапів:

- вибір теми та пошук необхідної літератури;

- вивчення зібраних матеріалів;
- написання реферату;
- його захист впродовж 6–7 хвилин.

Після вибору та осмислення теми, яка зацікавила студента, необхідно отримати консультацію у викладача щодо складання попереднього плану і списку тематичної літератури. Ознайомлення з літературою є дуже відповідальним етапом роботи над рефератом, оскільки сьогодні існує чимала кількість публікацій та різноманітних досліджень, спектр яких коливається від заідеологізованих робіт радянського часу або занадто радикальних, псевдонаукових праць сьогодні до справді виважених робіт. Тому спроба об'єктивно осмислити різні погляди вимагає критичного співставлення джерел інформації, глибокої розумової праці.

Після опрацювання літератури, можна скласти план, що включає два – три питання, які розкривають основний зміст теми. Найважливіші вимоги до написання реферату – змістовність, логічна послідовність, органічний зв'язок викладу окремих питань. Після розкриття кожного питання плану обов'язково робляться висновки, лише по завершенні розгляду всієї теми робиться ґрунтовний загальний висновок. Усі теоретичні положення й висновки зроблені в рефераті, повинні бути аргументовані з посиланнями на джерела.

Технічні вимоги до оформлення реферату:

- титульна сторінка має бути оформлена за зразком;
- обсяг реферату 7-10 стор.;
- формат паперу А4 (білого кольору), інформацію фіксувати тільки на одному боці аркушу, поля (верхнє, нижнє та лівє – 2 см, правє – 1 см), шрифт „Times New Roman”, розмір – 14, інтервал – 1,5;
- наприкінці реферату студент повинен зробити самостійні висновки;
- в кінці реферату має бути вказана використана література;
- оформлений реферат студент підписує і проставляє дату виконання.
- реферат слід здати викладачеві, або методисту кафедри.

6.5. Перелік питань для підсумкового контролю

1. Формацийний (стадіальний) метод розуміння історичного процесу розвитку людства.
2. Цивілізаційний метод розуміння історичного процесу розвитку людства.
3. Локальні цивілізації стародавнього світу.
4. Діалог та взаємодія стародавніх цивілізацій.
5. Проблема типологізації давніх цивілізацій: давньосхідний тип цивілізації.
6. Проблема типологізації давніх цивілізацій: античний тип цивілізації.
7. Проблема занепаду та краху давніх цивілізацій.
8. Проблема формування східного типу ментальності, його ознаки.
9. Проблема формування західного типу ментальності, його ознаки.
10. Екологічні уявлення у доісторичні часи.
11. Розвиток екологічних уявлень у стародавніх цивілізаціях.
12. Екологічні проблеми давніх часів.
13. Проблеми мілітаризму в умовах давніх цивілізацій: природа війн.
14. Мілітаризований тип давнього суспільства.
15. Мілітаризація та демократія (на прикладі античних суспільств).
16. Імперіалізм давньосхідних цивілізацій.
17. Перська імперія – взірєць давньосхідного імперіалізму.
18. Імперіалізм стародавніх греків.
19. Імперіалізм доби Еллінізму.
20. Імперіалізм стародавніх римлян.
21. Процес еволюції та розкладу родової общини.
22. Нові підходи в оцінці неолітичної революції.
23. Сучасні методи дослідження історії стародавнього Сходу.
24. Проблеми періодизації та хронології давньосхідної історії.
25. Провідні концепції давньосхідної історії: географічний детермінізм,.

26. Провідні концепції давньосхідної історії: теорія «вічного феодалізму».
27. Провідні концепції давньосхідної історії: панвавілонізм.
28. Провідні концепції давньосхідної історії: дискусії про «азійський» спосіб виробництва.
29. Проблема східного деспотизму.
30. Функції давньосхідної держави.
31. Специфіка східного рабства та рабоволодіння.
32. Особливості давньосхідного права.
33. Людина та влада на Сході.
34. Грецький поліс архаїчної та класичної епох (становлення, розквіт та поява кризових явищ).
35. Специфіка розвитку елліністичної полісної системи.
36. Особливості римської громадянської общини (civitas) царського та республіканського періодів.
37. Полісно-республіканські структури і традиції в епоху принципату.
38. Криза імператорського режиму та системи античних цінностей.
39. Поширення християнського світосприйняття та християнської системи цінностей.
40. Поняття «варварство» в контексті цивілізаційного підходу.
41. Романізація варварів та варваризація Риму.
42. Велике переселення народів та його роль в падінні античної цивілізації.

7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

З метою підвищення якості засвоєння матеріалу при проведенні занять використовуються різноманітні демонстраційні матеріали: фрагменти публікацій, джерельної літератури, що сприяють формуванню повного уявлення про культурний феномен; візуальний ряд (репродукції). Проведення занять передбачає стандартно обладнані навчальні аудиторії та використання технічних засобів (ноутбук, проектор). Програмне забезпечення: доступ до мережі Інтернет, система електронного навчання Moodle, корпоративна пошта, Viber.

8. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література:

1. Балух В.О., Коцур В.П. Історія Стародавнього Риму: курс лекцій. - Чернівці: Книги XXI, 2005. – 680 с.
2. Балух В.О., Макар Ю.І. Історія Стародавньої Греції: курс лекцій. - Чернівці: Золоті литаври, 2001. – 420 с.
3. Бичко А. Теорія та історія світової і вітчизняної культури: Курс лекцій. - Київ, 1992.
4. Історія європейської ментальності / За ред. Петера Дінцельбахера / Переклав з нім. Володимир Кам'янець. - Львів: Літопис, 2004.-720 с.
5. Історія стародавнього світу. – Частина 2. / За ред. Крушкол Ю.С. К.: Вища школа, 1976. – 414 с.
6. Коппель О.А. Проблема взаємодії цивілізацій і характер її впливу на міжнародні відносини // Вісн. Киев. ун-та. – Сер.Міжнародні відносини.
7. Крижанівський О.П. Історія стародавнього Сходу. – Київ: Либідь, 2001. – 590 с.
8. Павленко Ю. Історія світової цивілізації: Соціокультурний розвиток людства. – К.: Либідь, 1999.
9. Першці А. І. Історія первісного суспільства . – К. : Вищ. шк., 1980. – 224 с.
10. Станко В. Н. Історія первісного суспільства. – К. : Либідь, 1999. – 239 с
11. Тойнбі А. Дослідження історії. Том 1. /Пер. з англ. В. Шовкуна. — К.: Основи, 1995. — 614 с.
12. Тойнбі А. Дослідження історії. Том 2. /Пер. з англ. В. Митрофанова, П. Тарашука. — К.: Основи, 1995. — 406 с.
13. Фергюсон Н. Історія цивілізацій. У 3-х книгах. – К., 2018.

Допоміжна література:

1. Алешкевич Я.А. Теоретико-методологічні засади дослідження історії повсякденності // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. – 2017. – Вип.2 (37). – С.139-143.
2. Геополітичне майбутнє України: Міжнар. наук.-практ. конф. – К.: Диплом. акад. України, 1998.
3. Зінчук М. Ю. Еволюція поглядів представників Школи «Анналів» на сутність та особливості дослідження повсякдення // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер.: Історія. – 2011. – № 982, вип. 44. - С. 21-30.
4. Коппель О.А., Пархомчук Е.С. Міжнародні системи та глобальний розвиток – К. , 2006.
5. Петrenchко О. Історія Стародавнього Риму. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2017. – 576 с.
6. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І.О. Поліщук та ін. За ред. М. П. Требіна. – Х.: Право, 2015.
7. Сегеда С. Антропологія: навч. посібн. – К. : Либідь, 2001. –336 с.
8. Ткаченко В.М. Україна на межі цивілізацій. – К., 1995.
9. Fredouille J.-C. Dictionnaire de la civilisation romaine. – Paris, 1994.
10. Lenski N. Failure of Empire: Valens and the Roman State in the Fourth Century A.D. - Berkeley; Los Angeles; London, 2002.
11. Welch K. The Romans. Sydney, 1997.

Результати перегляду робочої програми навчальної дисципліни

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ____).
(потрібне підкреслити)

протокол № ____ від «____» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____
(підпис) (прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ____).
(потрібне підкреслити)

протокол № ____ від «____» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____
(підпис) (прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ____).
(потрібне підкреслити)

протокол № ____ від «____» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____
(підпис) (прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ____).
(потрібне підкреслити)

протокол № ____ від «____» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____
(підпис) (прізвище ініціали)